

НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ: АРХИТЕКТУРЕН РЕД НА ПОРТИКА В ЮГОЗАПАДНАТА ЧАСТ НА КОМПЛЕКСА НА АГОРАТА

ИВАН ЦЪРОВ

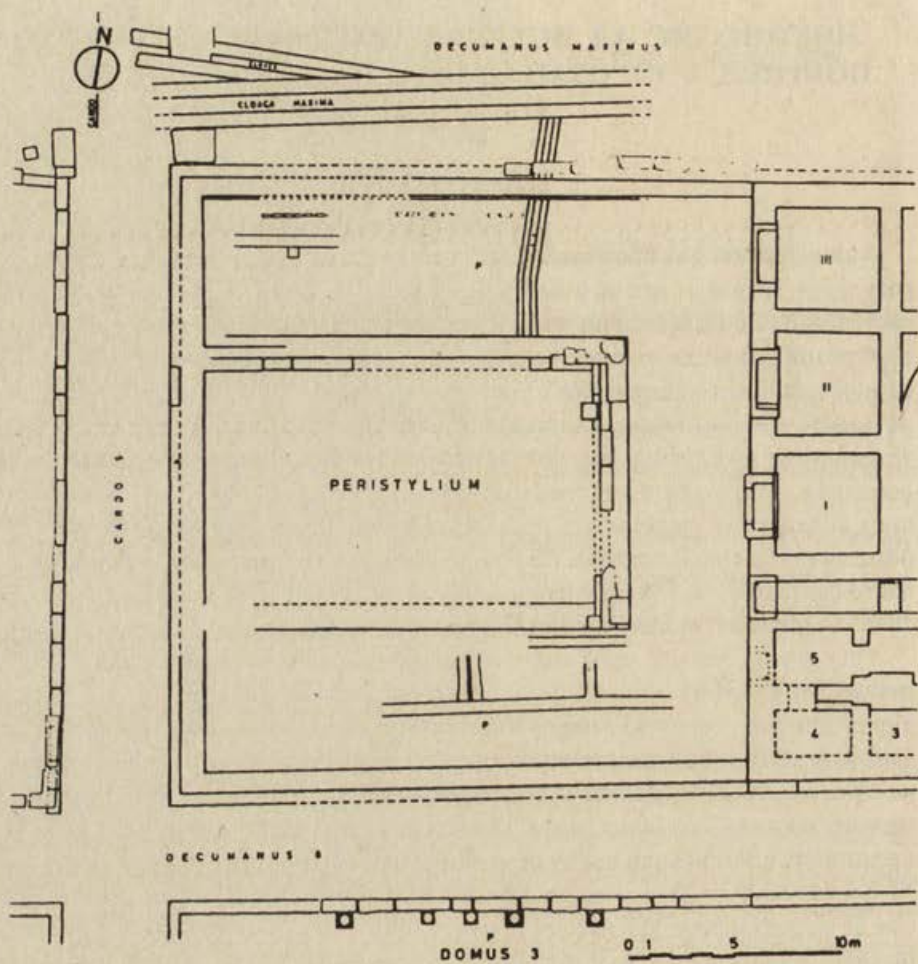
Многогодишните проучвания на комплекса на Агора доведоха до значими резултати. Някои от тях вече са публикувани.¹ За други - вероятно по-голямата част, това все още предстои, тъй като разкопките продължават.

Тук ще представим един вече сигурен детайл от изследването в сектора, наричан най-често "Перистил". Това наименование той е получил прибързано в началото, при започване на разкопаването през 1980 г. Последният сезон на археологическото проучване показва неговата несъстоятелност², но въпреки това попадна в литературата под това име.³ Оказа се, че тук е имало П-образен портик, през който се осъществявал достъпът до западния вход на одеона и трите помещения от същата страна. На конструкцията на портика няма да се спираме в настоящата работа, тъй като предстои тя да бъде обект на специално изследване след завършване на проучването.

При извършването през годините разкопки бяха откривани архитектурни детайли - предимно фрагментирани и по-рядко цели. Някои от тях се намираха върху ареята, оградена между портиците. Други пък бяха открити върху фланкиращите улици, където вероятно са били преместени в ново време. Вероятно не са могли да бъдат разбити, а големият им обем е пречел на ограбването на по-малките блокове и ломения камък. Прави впечатление, че има разлика в размерите на детайлите, откривани върху декуманус максимус и тези от ареята, декуманус № 8 и кардо № 5. Макар че сега няма да се спираме върху този факт, длъжни сме да го маркираме, тъй като се получава голяма разлика между представените по-долу резултати и тези от предишна публикация.⁴ В бъдещата ни публикация след приключване на проучването на сектора този ще е един от важните въпроси, който следва да получи задоволителен отговор.

1. СТИЛОБАТ

Тристъпалният стилобат лежи върху крепида, изградена от ломени камъни с хоросанова спойка. Фундирана е на повече от 1,0 м, което бе установено от сондаж при югоизточния вътрешен ъгъл на портика. Конструкцията е най-добре запазена в североизточния ъгъл. Ширината ѝ е 1,1 м. Блоковете от долното стъпало са с различна височина - 0,46 м; 0,35 м; 0,33 м, а в долния си край имат грубо оформен издатък - листел (подобно на колоните) с височина 0,08 - 0,1 м и ширина 0,04 м. Разликата в размерите не е била от значение, тъй като долната

Обр. 1. Югозападна част на комплекса на Агората - план (Св. Бояджиев).

Обр. 2. Югозападна част на комплекса на Агората - от запад (сн. И. Цървов).

част на блоковете е оставала невидима, закривана от настилката на ареята, независимо каква е била тя. Страницата, която лежи върху крепидата, е грубо обработена. Блоковете на средното и горното стъпала лягат плътно и почти без фуга върху блока от по-долното стъпало. Височината на всяко едно от тях е 0,3 м. Вероятно същата височина над настилката е имало и долното стъпало. Следователно, че общата височина на стилобата над настилката на ареята е била 0,9 м.

2. БАЗА

При проучването на портика се откриха две различни по форма, но еднакви по стил бази - сърцевидна и кръгла. Сърцевидната сега е поставена върху запазения североизточен ъгъл на стилобата, там където е било нейното първоначално място. Архитектурната разработка (профилирането) на двете е почти идентично по вид и размери. Имат височина 0,31 м. Всичко това иде да покаже, че те са от един и същи ред. Разликата във формата се дължи на факта, че двете ъглови бази, колони и капители са сърцевидни. Същото е константирано и при портиците около ареята на агората.⁵ Размерите на отделните елементи на базите са:

елемент	сърцевидна	кръгла
плинт	0,13 м	0,13 м
торус	0,055	0,055
фуга	0,017	0,014
трохил	0,045	0,045

Обр. 3. Североизточен ъгъл на портика (сн. Т. Иванов).

фуга	0,018	0,02
торус	0,046	0,046

3. КОЛОНА

Няколко са разкритите фрагменти от колони. За щастие през последния археологически сезон, в който се проучва секторът (1992 г.), в яма близо до южната крепида бяха разкрити два фрагмента на една колона. Тя е с леко конична форма диаметър на долната основа 0,56 м и диаметър на горната основа 0,5 м и височина 4,0 м. В това фрагментарно състояние не е възможно да се установи наличието на ентазис. В долния край колоната чрез апофизис (вис. 0,03 м) преминава и завършва с листел (0,04 м). Като особеност при разглежданата колона следва да отбележим изсеченото при основата гнездо с трапецовидна

форма и размери: долна основа 0,34 м; горна основа 0,24 м; вис. 0,16 м; дълбочина 0,07 м. В горния край тялото на колоната чрез апотезис (шир. 0,03 м) преминава в листел (вис. 0,022 м), а над него е оформен астрагал (вис. 0,035 м).

В хода на проучването в североизточната и югоизточната части на портика се откриха силно разрушени фрагменти от двете сърцевидни колони. Състоянието им не позволи да бъдат установени размерите.

4. КАПИТЕЛ

Към настоящия момент тази част на архитектурния ред остава най-слабо проучена. Причината е, че върху площта на ареята и портика капители не се откриха. Обяснение дава фактът, че поради сравнително малките си размери и тегло те са удобни за ограбване. Няколко капители бяха открити върху декуманус максимум⁶, но както споменахме по-горе, размерите на архитектурните детайли там са различни от останалите. Капители се откриха и върху декуманус № 8. За съжаление тяхното местонахождение в конструкция не е сигурно, тъй като портик има и от южната страна на декумана. Поради тази именно несигурност оставяме споменатите капители извън нашето внимание. Само за един фрагмент от сърцевиден капител можем да сме сигурни, че произхожда от занимаващия ни портик. Най-вероятно той е стоял върху сърцевидната колона от югоизточния ъгъл. Състоянието на фрагмента е такова, че освен дебелината му (0,2 м), друга информация не може да се извлече. Съставните му части - абак, ехин, волути, са в значителна степен разрушени. Шийка липсва, но върху долната страна на ехина се наблюдава сърцевидно оформяне. Безспорен е фактът, че капителите са йонийски, каквито впрочем са повечето от Никополис ад Иструм.⁷

5. ФРИЗ-АРХИТРАВ

В класическия гръцки антаблеман архитравът и фризът са отделни съставни части.⁸ В римската архитектура обикновено те са изработени от един блок.⁹ При проучването на сектора бяха разкрити фрагменти и цели фриз-архитравни блокове. Тяхното архитектурно изработване от горе надолу е следното: горната страна е грубо обработена, тъй като е невидима. В двата края са изсечени гнезда за железни скоби, чрез които блокът е бил свързван със съседните нему. По същия груб начин са обработени и допирните къси страници, където само по ръбовете е направена анатироза. При един от фрагментите профилирането продължава и по страницата, което показва, че тя е била видима, т. е. това е част от ъглов фриз-архитрав. Следват листел и талон с фуга между тях, мулюр, фуга и фриз (зофорос). Върху фриза не е правена украса. Той е оставен като грубо обработена ивица, която донякъде дисхармонира с останалите части на киматийона. Възможно е обаче тази груба повърхност да е създавала игра на светлосенки, попадайки под слънчевите лъчи, и това да е умишлено търсен ефект. Архитравът започва с листел, следва фуга, талон и гърло. Трите фасции се степенуват по височина, като горната е най-висока. Долната видима страна на блока е много добре обработена и украсена със софитен орнамент (дълж. 1,48 м, шир. 0,15 м). Краищата му са оформени като полуокръжности (радиус 0,06 м). Задната част на блока ще проследим също от горе надолу. Пространството зад фриза е грубо

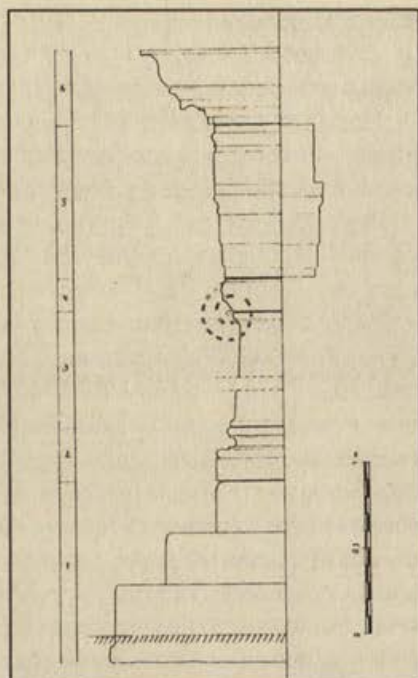
обработено, тъй като не е било видимо. В двата края са изсечени половинки гнезда за стъпване на дървените греди от покривната конструкция. При разглеждания блок половинките се съединяват с половинки от съседните нему. При някои от другите фриз-архитрави гнездата са разположени без определен ритъм. Това ни кара да считаме, че те са били изсичани непосредствено преди направата на дървената конструкция, когато вече са били монтирани на мястото си в портика. Тилната страна на архитрава е оформена по идентичен начин с лицевата - листел, фуга, талон, гърло, фасции. Разликата е в размерите им. Общата дължина на блока е 2,45 м, височина 0,87 м, горна страна 0,58 м, долна страна 0,51 м.

6. КОРНИЗ

Двата открити при разкопките фрагмента от корниз, макар и малки по размери, дават възможност да се проследи много точно архитектурната разработка. Симата е увеличена за сметка на гейсона. Той от своя страна е силно разчленен, като по този начин се преодолява впечатлението за несъразмерност. Най-долу завършва със зъборез, който не е съвсем прецизно изсечен, като размерите на интервалите между отделните призми се различават с по няколко милиметра. Това едва ли е нарушавало хармоничността на цялостната декорация на архитектурния ред, тъй като корнизът е стоял високо в конструкцията, доста над погледа на евентуалния критик. Височината на корниза е 0,438 - 0,44 м, а широчината е 1,05 м.

7. ФРОНТОН

Върху трасето на кардо № 5 бе разкрит един фрагмент, лежаш с тилната си част нагоре. Блокът има неправилна шестоъгълна форма, следствие на вторични отчупвания. За съжаление, поради големия му обем и липсата на съответната техника, не сме имали възможност да изследваме лицевата му страна. Допускаме възможността двете къси страни на портика, обърнати на запад към кардо № 5, да са завършвали с фронтони, като 1/2 част от единия да е споменатият фрагмент. Също така обаче не бива да се отхвърля възможността фронтонът да принадлежи към сграда, намираща се западно от кардо № 5. На този етап на изследване въпросът остава открит. Размерите на блока са: 1,47 x 0,55 x 1,77 x 0,33 x 0,92

Обр. 4. План на архитектурния ред на портика (И. Църков).

1. Стилибат; 2. База; 3. Колона; 4. Капител; 5. Фриз-архитрав; 6. Корниз.

х 0,40 м; дебелина 0,54 м.

Разгледаните части на портика показват, че е бил изпълнен в йонийски ред. Разгънат е напълно, без липсващи елементи, според изискванията на римската архитектура от него време.¹⁰ Общата му височина е в рамките на 6,70 - 6,75 м. Предстоящото приключване на проучването на сектора ще допринесе, надяваме се, за прецизирането на архитектурните конструкции и хронологията на съществуването им през четирикотоветното битие на Никополис ад Иструм.

Б Е Л Е Ж К И

¹ Последно вж.: **Иванов, Т. и Р. Иванов.** Никополис ад Иструм. I, С., 1994, 54 - 126 и 170 - 173 (библиография).

² АОР през 1992 - 1993 г., с. 68.

³ **Иванов, Т. и Р. Иванов.** Цит. съч., 118 - 122.

⁴ Пак там, с. 120.

⁵ **Бобчев, С.** Nicopolis ad Istrum. Снимки и опити за реставрация. ИБАИ, 5, 1928 - 1929, 14; **Иванов, Т. и Р. Иванов.** Цит. съч., с. 66.

⁶ **Църов, И.** Проучвания в Никополис ад Иструм. Обект Перистил и фланкиращите го улици. ГМСБ, XI, 1985, с. 38; **Иванов, Т. и Р. Иванов.** Цит. съч., с. 119, обр. 105, 106.

⁷ **Петрова, С.** Римско-йонийски капители от Мизия - Археология, 1985, 3, 16 - 20.

⁸ **Попов, И. и М. Иванова.** Класически архитектурни форми. С., 1962, 40.

⁹ **Бобчев, С.** История на архитектурата на стария свят. С., 1966, с. 145.

¹⁰ **Витрувий.** Об архитектура. Десять книг. Ленинград, 1936.

NICOPOLIS AD ISTRUM: THE ARCHITECTURAL ORDER OF THE PORTICO IN THE SOUTHWESTERN PART OF THE AGORA COMPLEX (Summary)

Ivan Tsarov

A portico was discovered in the southwestern part of the agora complex. The archaeological excavations brought to light some details, which made the reconstruction of the architectural order possible. The stylobate (0.9 m high) consists of three steps. The corner bases (0.31 m high), the columns and the capitals were in the shape of heart, the others in the shape of circle. The columns (4 m high) were topped with capitals (0.2 m high). The entablature comprises architrave (0.87 m high), frieze and cornice (0.44 m).

The Ionic order of the portico was developed in full, with no elements missing, according to all regulations of the then Roman architecture.

Translated by Yuliana K. Angelova